

Rakurs

Akif Musayev

Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin

Vergi siyasəti və strateji araşdırmalar Baş İdarəsinin rəisi

«Yaşıl vergi» siyasəti və ekoloji inkişaf

Elm və texnologiyaların inkişaf etdiyi müasir dövrdə dünya alimlərini, iqtisadçıları, ekoloqları və sosioloqları düşündürən əsas problem ekoloji vəziyyətin gərginləşməsi və ətraf mühitə dəyən zərərin sürətlə artmasıdır. Dünyanın bütün ölkələri ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını almaq məqsədilə iqtisadi siyasət alətləri üzərində çalışırlar. Bu baxımdan, artıq iqtisadi-ekoloji siyasətin yeni bir tərkib hissəsi olan «yaşıl vergi» siyasəti formalaşmaqdadır. Demografik inkişafı bağlı istehsal həcmünün genişlənməsinə tələbin artması ətraf mühitə mənfi təsirlər yaradır. İqtisadi nəzəriyyədə bununla əlaqədar yeni bir elmi istiqamət - eksternallar nəzəriyyəsi meydana gəlmişdir. Ətraf mühitə bağlı vergilər və tullantıların ticarət proqramları ən təsirli iqtisadi siyasət alətlərindəndir. Son illər ərzində enerji məhsullarından və tullantılardan tutulan vergilərin ətraf mühitin çirklənməsi probleminə təsiri barədə araşdırmalar və təhlillər aparılır.

Ətraf mühitin çirklənməsinə görə vergitutma ilkin mərhələlərdə inkişaf etmiş ölkələr tərəfindən müsbət qarşılandı və tətbiq edildi. Lakin son illərdə bu məsələ sıx məskunlaşmış və aşağı yaşayış standartlarının hökm sürdüyü Asiya ölkələrinin də siyasi gündəminə çevrilmişdir. Çində atmosferin güclü zəhərlənməsinə səbəb olan bir çox qaz tullantılarına və suya buraxılan digər tullantılara görə vergi tutulur. İsveç atmosfərə buraxdığı oksidləşmiş azotun miqdarı üzrə dünyada birinci yeri tutan ölkələrin sırasında idi. 1992-ci ildə bu tullantıya görə vergi tutulmağa başlandı və cəmi iki ildən sonra atmosfərə buraxılan oksidləşmiş azotun miqdarı 1/3 qədər aşağı düşdü. Tullantılar üzrə vergitutmanın tətbiqi həm də yeni texnologiyaların yaradılmasına və inkişaf etdirilməsinə təkan verir. Atmosferə və ya suya daha az tullantıların buraxılmasını təmin edən texnologiyalar sahibkarlar üçün də bazarda yeni tələblərin meydana gəlməsi ilə nəticələnir. Çin və İsveç üçün göstərilən təcrübələrdən Yaponiya, Koreya, İspaniya, İsveçrə, Böyük Britaniya və İsrail də müvəffəqiyyətlə istifadə etmişlər.

Artıq dünyada istehlak bazarında «yaşıl vergi» siyasətinin tətbiqi sahəsində yeni bazar seqmentləri meydana gəlmişdir. Alternativ enerji mənbələrindən istifadə, elektromobillərin tətbiq dairəsinin genişlənməsi, ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbələrinin yaradılmasında «yaşıl vergi» siyasəti xüsusi rol oynamışdır. İqlim dəyişikliyinə məhdudlaşdırmaq üçün atmosfərə buraxılan qaz tullantılarını mümkün qədər azaltmaq vacibdir və bu, global bir vəzifədir. Nəzərə alsaq ki, qaz tullantıları atmosferdə 50 ilə yaxın qalır, bu halda problem daha da ciddiləşir. Artıq bir çox dünya ölkələri tullantıların və onların satışının tamamilə məhdudlaşdırılması rejiminə can atırlar. Bu istiqamətdə əsas vasitə tullantılara görə vergi tutulması və ya mövcud vergilərin dərəcələrinin artırılmasıdır. Bu zaman istixana təsərrüfatı ilə məşğul olan evlər və sahibkarlar, təbii olaraq, məcbur olurlar ki, qaz tullantısı ilə nəticələnən enerji istifadəsini mümkün qədər məhdudlaşdırsınlar və ya təbiətə daha az ziyan vuran məhsullardan istifadə etsinlər.

OECD-nin apardığı araşdırmalar göstərir ki, iqtisadi siyasət alətlərindən düzgün istifadə etdikdə 2020-ci ilə qədər inkişaf etmiş ölkələrdə atmosfərə buraxılan qaz tullantılarının həcmi 20% aşağı salmaq olar. Yalnız bu amillərin hesabına ümumi daxili məhsulu 2% artırmaq mümkündür. Əgər iqtisadi mexanizmlər və vergi siyasəti hazırkı ənənəvi enerji istehlakı meyillərini dəyişdirməsə, hesablamalar göstərir ki, 2050-ci ilədək ciddi iqlim dəyişiklikləri baş verəcəkdir. Göründüyü kimi, «yaşıl iqtisadiyyat» istiqamətində fəaliyyət iqlim dəyişikliklərindən irəli gələn problemlərin həllinə kömək etməklə davamlı iqtisadi inkişafa təkan verəcəkdir.

Dünya ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da ətraf mühitin çirklənməsi problemi çox aktualdır. Azərbaycan tarixən uzun dövr ərzində neft istehsalçısı olmuşdur. Məlum olduğu kimi, neftin kommersiya məqsədləri üçün istehsal tarixi XIX əsrin ortalarından başlayır. O illərdə ekoloji problemlər, demək olar ki, nəzərə alınmırdı. Lakin iqtisadi inkişaf nəticəsində ətraf mühitə dəyən zərərlərin artması ekoloji problemlərin həllini qaçılmaz zərurət kimi qarşıya çıxarmışdır. Bu

baxımdan, son illerdə Azərbyacanda «yaşıl iqtisadiyyatın» dəstəklənməsi istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür. Azərbyacanın ekolojiya sahəsində qanunvericiliyinin prinsipləri sırasına ətraf mühitin çirklənməsinə dair sanksiyalar, təbiətdən istifadənin ödənişli olması, «çirkləndirən ödəyir», ətraf mühitə zərər vurulmasının qarşısının alınması, vurulan zərərin qiymətləndirilməsi, buna görə məsuliyyət kimi prinsiplər daxildir. Bu cür prinsiplərin nəzərə alınması onu göstərir ki, Azərbyacanda da ətraf mühitə zərər vuran fiziki və hüquqi şəxslərin beynəlxalq aləmdə tətbiq edildiyi şəkildə vergiyə cəlb olunması məsələsi aktuallaşmışdır.